

ISSN:1306-3111

e-Journal of New World Sciences Academy
2011, Volume: 6, Number: 3, Article Number: 4C0111

HUMANITIES

Received: October 2010

Accepted: July 2011

Series : 4C

ISSN : 1308-7320

© 2010 www.newwsa.com

Yaşar Çelikkol

Firat University

ycelikkol@firat.edu.tr

Elazig-Turkey

SUUDİ ARABİSTAN KRALLIĞI'NIN KURULUŞUNDAN ÖNCE HİCAZ BÖLGESİNİN GENEL DURUMU

ÖZET

Samiler'in vatani olarak kabul edilen Hicaz bölgesi, İslamiyet gelince kabile hayatından kurtulup devletin idare merkezi olmuştur. Emevi ve Abbasi dönemlerinde valilik, daha sonraki dönemlerde emirlik ve Osmanlı döneminde emirlikten sancak beyliğine geçmiştir. Kısa zaman sonra Suudi Krallığı kurulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Emirlik, Hicaz, Kabile, Krallık, Suud

GENERAL SITUATION OF THE HEDJAZ REGION BEFORE THE ESTABLISHMENT OF THE SAUDI ARABIA KINGDOM

ABSTRACT

The Hedjaz region which is accepted as the land of the Samis became the administrative center of the government by getting out of the clan life together with the coming of Islam.

Governorship passed to the emirate beylic during the Emevis, Abbasids and latter periods and to sanjac beylic during the Ottoman period.

After a while later, Saudi Kingdom was established.

Keywords: Emirate, Hedajaz, Tribe, Kingdom, Sauda

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Arabistan'ın ilk dönem tarihi hakkında fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Önce biter bir arazi iken uzun süren kuraklık sebebiyle verimli topraklar, çöllerle kaplanmıştır. Bulunan arkeolojik belgelere göre, bu bölgede 'Yontma Taş ve Cilalı Taş' devirlerinde meskun bir hayat olduğu görülmektedir.¹ Bugün genellikle Sami ırkının anavatanının Arabistan olduğu ve kuraklık nedeniyle komşu topraklarına gittikleri ve oralarda büyük devletler kurdukları söylenmektedir.

Tarihçilerin iddiasına göre: Nuh Peygamber'in Sam adlı oğlundan Kahtan bin Amir bin Salih bin Erfahşad bin Sam bin Nuh olur. Bunlar ilk olarak Yemen'i yurt edinirler.² Miladi üçüncü yüzyıl başlarında Ma'arib (Yemen) deki ihmal yüzünden yıkılan barajlar, büyük felaketlere yol açtı. Halk Yemen'den dağılıp göç etmek zorunda kaldı. Bulunan arkeolojik kazılar, Arapların diğer bölgelere böyle dağıldıklarını ispatlamaktadır.³ Kur'an-ı Kerim'de bu topluluklar hakkında aynı bilgiler veriliyor. Kuzeyden gelen Arapların bir bölümü, Gassaniler, Hireliler ve Kindeliler devletini kurdular. Huzaa kolu Mekke'de Evs ve Hazreç kolları Yesrib'de (Medine) yerleştiler.⁴

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Bu çalışma, İslam öncesi Hicaz şehirleri olan Mekke, Medine ve Taif şehirlerinin genel durumunu Suudi Krallığının kuruluşuna kadar ele alarak Suudi Krallığının kuruluşunu hazırlayan genel durumu incelemesi açısından önem kazanmaktadır. İslam öncesi bu şehirlerin etnik ve dini yapıları ele alınmıştır. Sonra İslami dönemde Emeviler, Abbasiler ve Karmatiler hâkimiyetindeki Hicaz'ın durumu incelenerek Osmanlı yönetimindeki olaylar sonucunda Suudi Arabistan krallığının kuruluşu belirtilmiştir.

3. İSLAMİYET ÖNCESİ HICAZ BÖLGESİNİN GENEL DURUMU (GENERAL SITUATION OF THE HEDJAZ REGION BEFORE ISLAM)

3.1. İslamiyet Öncesi Hicaz Bölgesinin Etnik Durumu (Ethnical Situation of the Hedjaz Region before Islam)

3.1.1. Mekke (Mecca)

Güneyde oturan Araplara Yemenli ve Kahtanî dendiği gibi, Kuzeyde oturan Araplara da Adnanî denir. Hazreti İsmail neslinden gelen Adnan'a nispet edilen Adnanî kelimesi, Mekke'de oturan Araplar için de kullanılmıştır. Bunlar Hazreti İsmail kolundan gelen Araplardır.⁵ Hazreti İsmail, Mekke'ye gelen Curhumlularla evlendiğinde yeni bir topluluk ortaya çıkar. Hazreti İbrahim'in Kâbe'yi Mekke'de yapması nedeniyle şehir, dini bir özellik de kazanır. Bütün Araplarca kutsal bir bölge olarak kabul edilir. Ve zaman zaman bazı Arap kabileleri bu kutsal şehre yerleşir. Bunlardan birisi de Huzaa Kabilesi'dir. Huzaa Kabilesi, Mekke'ye yerleştikten sonra Kâbe'nin anahtarını eline geçirir, Mekke artık çatışmaların olduğu bir şehir olur. Daha sonra Kureyş Kabilesi'nden Kusay, hâkimiyeti eline geçirir. Mekke'yi yönetmek için "Dar'un Nedve"yi kurar. Mekke'yi onartır ve bütün hizmetler Kureyş Kabilesi'nin eline geçer.⁶

¹ Hakkı Dursun YILDIZ, "Arabistan Maddesi", İslam Ansiklopedisi, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1991, c.3, s.252.

² Ahmed bin Ebi Yakub bin Cafer bin Vehb ibni Vadih, Tarih-ül Yakubî, Beyrut, 1096, c.1, s.17.

³ Çağatay, a.g.e., s.17.

⁴ age, c.1, s.254.

⁵ Çağatay, s.94.

⁶ İbn-i Hişam, Siretün Nebeviyye, (Çev. Neşet ÇAĞATAY), Ankara, 1971, s.1, s.143.

3.1.2. Medine (Medina)

Amalika Kabilesi büyük bir kalabalık halinde eski ismi Yesrib olan Medine'ye gelip yerleşir.⁷ Sonra Yahudiler gelir. Evs ve Hazreç Kabileleri ise Yemen'deki baraj yıkıldıktan sonra Medine'ye gelirler.⁸ Medine'de bulunan Yahudiler, Evs ve Hazreç Kabilesini kabullenemezler. Medine, Evs ve Hazreç-Yahudi çatışmasının olduğu savaş alanına dönüşür.⁹

3.1.3. Taif (Taif)

Seçkin bir tarım şehridir. Havası güzel olduğundan Mekke zenginlerinin yazlığı olmuştur. Sakif Kabilesi'nin hâkimiyetinde etrafı surlarla çevrili bir bölgedir.¹⁰

3.2. İslam Öncesi Bölgenin Sosyal ve Dinî Yapısı

(Social and Religious Structure of the Region Before Islam)

3.2.1. Sosyal Durum (Social Situation)

Hicaz halkının sosyal yapısını, Bedevi(göçebe) ve Meden(yerleşik halk) hayatı yaşayan sosyal gruplar oluşturuyordu:

Bedeviler, göçebe hayatı yaşayan, hiçbir kural tanımayan, kaba, nezaketsiz insanlardı. Geçimlerini yağmacılık, baskın ve hayvanlarından elde ederlerdi. Bazen zengin kabilelerin yanına sığınır, onları düşmanlarından koruyarak maddi imkân sağlardı. Yazılı bir hukukları yoktu. Cezalar, kabile örf adetlerine göre verilirdi. Dinleri ise kaba bir putperestlikti.

Medeniler, yerleşik hayat sürdürür. Ticaret ve ziraatla uğraşırlardı. Nazik insanlardı. Kendilerinin korumak için Bedevileri kullanırlardı.¹¹ Bunlarda hürler, köleler ve mevaliler diye üç gruba ayrılırlar. Hürler, her haktan faydalanır, ülkenin külfetlerini yüklenmezler. Köleler, ülkenin külfetleri omuzlarında olmasına rağmen nimetlerinden mahrumdular. Mevaliler ise, orta sınıftı, ülkenin nimetlerinden sınırlı faydalanır, külfetlerine ise katlanırlardı.¹²

3.2.2. Dinî Durum (Religious Situation)

Hicaz Araplarının dini, komşu ülkelerin dinidir. Komşularının dini çeşitli olduğundan onların dini de çeşitlidir. Bir kısmı Hazreti İbrahim'in Hanif dinine bağlı olduğu rivayet edilmiştir.¹³ Bunlar Kâbe'yi tavaf eder, sünnet olurlardı. Hanifilik anlayışları buydu.¹⁴ Hicaz Araplarının büyük bir bölümü putperestti. Tarihçiler yaklaşık 360 puttan bahsederler.¹⁵ Araplar, bunların kendileriyle Allah arasında şefaatçi olduklarını iddia ediyorlardı. Her şeyden büyük Allah inançları vardı.¹⁶

4. İSLAMİ DÖNEMDE HİCAZ BÖLGESİNİN GENEL DURUMU (GENERAL SITUATION OF THE HEDJAZ REGION DURING THE ISLAM PERIOD)

4.1. Peygamber Döneminde Hicaz Bölgesi

(Hedjaz Region during the Period of the Prophet)

İslam'ın doğuşuna kadar Hicaz bölgesi kabile hayatı yaşıyordu. Fert olmaktan kurtulamamışlardı. İslam onları, millet, toplum ve devlete ulaştırdı. Mekke halkı, İslamla içtimaî hayata kavuştu. Mekke-

⁷ Yakubî, c.1, s.314.

⁸ Hamavî Yakutî, Mucem-ül Buldan, Mısır, 1323, c.1, s.425.

⁹ İbn-ül Esir, El-Kamil Fit Tarih, Mısır, 1384, c.1, s.400, Çağatay, s.45.

¹⁰ Subhi Salih, İslam Mezhepleri ve Müesseseleri, İstanbul, 1985, s.45, (Çev. İbrahim SARMİŞ).

¹¹ Ahmet Emin, Fecr-ül İslam, Beyrut, 1969, s.10-40.

¹² Mücteba Uğur, Hicri 1. Asırda İslam Toplumu, İstanbul, 1980, s.5-6.

¹³ İbn-ül Manzur, Ebu Fadl Cemaleddin Mükerrrem, Lisan-ül Arab, Beyrut, 1406, c.IX, s.57.

¹⁴ İbn-ül Kelbi, Kitabul Asnam, Ankara, 1975, s.10-23; Yakubî, 254-57.

¹⁵ Uğur, a.g.e., s.10; İbn-i Kelbi, s.11.

¹⁶ Henna Fahuri, Tarih-ül Edebil Arabi, Lübnan, 1987, s.16.

Medine peygamberimizle birlikte düzenli bir idarî yapıya kavuştu. Her ne kadar "Darun Nedve" vardiysa da kabile sınırlarını aşamıyordu.¹⁷ Kitlesele hiçbir hareket ve sosyal örgütlenme yoktu. Peygamber akabe biatlarında devletin temelini atarak¹⁸ Hicaz, bir devlet ve medeniyet nimetine kavuştu. Medine'de devleti kuran Hz. Muhammed'e, Mekke'yi 630 yılında fethettikten sonra Hicaz'ın çeşitli bölgelerinden şeyhler, kabileler, elçiler gönderiyor, bağılılıklarını bildiriyorlardı. Bu nedenle (630/631) yılına "elçiler yılı" denmiştir. Mekke-Medine, artık süper devletlere konukluk ediyordu. Peygamberden sonra üç halife döneminde de Mekke ve Medine, idarî ve siyasî bir merkez olmayı devam ettirdi. Hazreti Ali, Sıffin savaşından sonra Kufe'ye taşınmak zorunda kaldı. Mekke-Medine'de, sadece müctehid olan sahabenin çoğu kalınca Hicaz ilmî ve dinî bir merkez olmaya devam etti.¹⁹

4.1. Emevi ve Abbasiler Döneminde Hicaz Bölgesi (Hedjaz Region during the Periods of Emevis ve Abbasids)

Hazreti Ali, başkenti Medine'den Kufe'ye taşır.²⁰ Ardından Muaviye gelir, Medine ve Mekke'yi idare etmek için vali tayin eder. Mekke ve Medine'de Muaviye ölünce siyasî hareketler başlar. Yezid'in halifeliğini tanımazlar, Abdullah bin Zübeyr Mekke'de halifeliğini ilan eder. Yezid, Haccac bin Yusuf komutasında bir ordu göndererek 683'de Medine'yi, 692'de Mekke'yi alıp buradaki Haricilerin isyanını bastırdı.²¹ Bunda sonra Hicaz baskı hayatı yaşadı. Abbasiler döneminde de Mekke, Medine alalede bir bölge durumundaydı. İdarî birliğe sahip bir bölge bile değildi. Ne merkezi bir hükümet, ne de idarî bir merkezi vardı. Abbasiler, Mekke-Medine'de isyanı başlattılar. Ehli Beyt'ten yardım aldılar, başa gelince Ehli Beyt'i de unuttular. Ehli Beyt de isyan çıkardı. Halife Mansur, 758'de tedbir olarak Abdullah'ı tutukladı. IX. Asırda Ali taraftarlarının isyanı bastırıldı.²² İlk Abbasi halifelerinden Mehdi, Harun Reşid ve hanımı Zübeyde, Mekke ve Medine'yi imar etti. Hac yollarını düzelterek hacılara kolaylık sağladı.²³

Emevi ve Abbasi dönemlerinde imar edilen Hicaz, sanat merkezi oldu. Emeviler, Mekke'ye lüks bir hayatı getirdi. Şehrin içerisinde saraylar, dışarıda köşkler yapıldı. Köle ve cariyeler, efendilerine hayatın her türlü nimetini tattırıyordu. Mekke ve Medine zevke dalmıştı. Satranç, tavla ve kıraat için kulüpler açıldı. Bizans ve İran'dan kıyan denilen kadınlar getiriliyor. "Buyut-ul Kıyan" denilen kötü şöhretli evler yapıldı.²⁴

4.2. Karmatîler Döneminde Hicaz Bölgesi (Hedjaz Region during the Karmatî Period)

Abbasilerin yıkılış döneminde Bağdatlı Hamden Karmat, Bâtınıliğin bir kolu olan Karmatîlik mezhebini kurdu. "Darul Hicre" denen yeri yaptı. Kadınların ortaklığı teziyle "ilk İslam Bolşevikliği" adıyla çağdaş yazarların dikkatini çeker. Merasim ve toplantılarda lonca ayın ve usulünü uygulayarak esnaf ve sanatkârı örgütledi. Bu yapının Avrupa lonca ve masonluk teşkilatlarının temelini oluşturduğu rivayet edilmiştir.²⁵

¹⁷ Muhammed Hamidullah, İslam Peygamberi, (Çev. Said MUTLU), İstanbul, 1972, s.1, s.30-31.

¹⁸ Hamidullah, c.1, s.148; Ahmet Şalebi, Mütemaül İslam, Mısır, 1983, s.27.

¹⁹ Dursun Yıldız, "Arabistan Mad." D.V.Y., İ.A., c.3, s.225.

²⁰ Heyet, "Arabistan Mad.", M.E.B., İ.A., c.1, s.256.

²¹ Yıldız, "Arabistan Mad.", D.V.Y., İ.A., c.3, s.256.

²² Ahmet Emin, Zuhurul İslam, Beyrut, 1364, c.1, s.311.

²³ Haklı Dursun Yıldız, "Arabistan Mad.", D.V.Y., İ.A., c.3, s.492.

²⁴ Philip K. Hitti, İslam Tarihi, Siyasî Kültürel, İstanbul, 1989, (Çev. Salih Tuğ), c.2, s.373.

²⁵ Philip, a.g.e., c.2, s.887.

Karmatîler, Ahsayı alıp başkent yaparlar. Abbasiler'den Muktedir Billah'ın askerini yok ederler. Karmatîler, Şam havalisinde büyük katliamlar yapıp²⁶ ardından Mekke'de çok kişiyi katledilip 2000 dinar para alırlar. Kâbe'den Hacer-i Esved'i aldılar. Daha sonra Fatımilerin baskısıyla geri getirdiler. Oradan Cidde ve Medine'ye gidip orada da büyük katliamlar yaptılar. Karmatîler'in liderlerinden Ebu Tahir "Ben Allah ileyim, Allah yaratır, ben yok ederim" diyordu.²⁷ İhvan-ı Safa'nın da Karmatîler'den olduğunu iddia edenler vardır.²⁸

4.3. Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Hicaz Bölgesi (Hedjaz Region until the Ottoman Dominion)

1077'de Fatîmi ve Buveyhiler'in saldırısıyla Karmatîler geri çekilmelerine rağmen dinî düşünceleri devam etti. Selçuklular, Buveyhoğulları'nın (1055) hâkimiyetine son verip, şîi etkisini de kontrol ettiler. Ardından Eyyubiler, Fatımilere son verip, Sünniliği Arabistan'da hakim kıldılar.²⁹ XIII. Asırlarda Hicaz, Mısır'a bağlanır. 1456'da Resuliler, daha sonra Tahirîler Hicaz'a hakim oldular. Bir ara Salgurlular bölgeye hakim olur. Memlûklular XIV. Yüzyıl başlangıcında Hicaz'ı, şeriflerin emirlik yönetimine terk etti. Bundan sonra Bedevîler, Suriye çöllerinden Necid içlerine kadar hükmederek ticaret kervanlarından haraç aldılar, yağma ve talan ettiler. Nihayet 1517'de Osmanlılar, Mısır'ı fethedince Hicaz Bölgesi, Osmanlı hâkimiyetine girince düzen sağlandı.³⁰

4.3.1. Hicaz'ın Osmanlı Devleti'nin Hâkimiyetine Girişi (Introduction of Hedjaz into the Dominion of the Ottoman Empire)

Osmanlı Devleti, Yavuz döneminde yeryüzünün en güçlü devleti olmuştu. Tabii olarak Müslümanların temsilciliğini ve liderliğini üstlenmişti.³¹ İslam'ın kutsal bölgeleri sayılan Mekke, Medine ve Hicaz'ı kontrol altına alarak Müslümanlara rahat bir hac yapma imkânı sağlamayı vazife telakki ediyordu. Yavuz'un İran Safevileri' ile ilk çatışmasında Memluk Sultanı Kansuh-El Gavri (1502-1524) Şah İsmail'le gizlice anlaşmıştı.³² Yavuz, Safevileri Çaldıran'da hezimete uğrattıktan sonra, Güneye döndü. 1516'da Mercedabık ve 1517'de Ridaniye'de Mısır ordularını yenerek, bölgeyi Osmanlı hâkimiyetine aldı.³³

Yavuz'un Ridaniye savaşını kazanmasından sonra 3. Mütevekkil, halifeliği ona devretti. Yavuz, kendisine teslim edilen mukaddes emanetleri Topkapı Sarayı'na taşıdı.³⁴

Yavuz, Mısır'da bulunduğu sırada urban şeyhleri ona bağlılıklarını bildirdiler. Mekke emirlerinden Şerif Ebul Berakat, oğlu Nümeysi beraberinde Kâbe'nin anahtarı, hediyeler ve tebrik mektubuyla Yavuz'a gönderdi. Yavuz, İstanbul'a döndüğünde Ebul Berakat'a şeriflik beratı ve yüklü bir para gönderdi. Emirlik beratı göndermekle beraber Mekke'ye vali ve komutan da tayin ederek

²⁶ Eyüp Sabri Paşa, Tarih-i Vahhabiyyun, İstanbul, 1296, s.3-7.

²⁷ Ahmet Emin, a.g.e., c.1, s.313-314.

²⁸ Philip, a.g.e., c.2, s.887.

²⁹ Dursun Yıldız, "Arabistan Mad.", İslam Ansiklopedisi, c.3, s.25.

³⁰ Meydan Larousse, "Arabistan Maddesi", c.1, s.612.

³¹ Yılmaz ÖZTUNA, Büyük Türkiye Tarihi, İstanbul, 1997, c.XIV, s.20; Hoca Sadettin Efendi, Tac'üt Tevârih, (Hazırlayan: İsmail Parmaksızoğlu), Ankara, 1992, c.4, s.278-279.

³² Philip K. Hitti, a.g.e., c.4, s.1139; ÖZTUNA, Osmanlı Devleti Tarihi, İstanbul, 1986, c.1, s.158-160; Joseph Won HAMMER, Osmanlı Tarihi, M.E.B., Ankara, 1991, c.1, s.406-408; İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, Osmanlı Tarihi, Ankara, 1988, c.2, s.288 u.d.; Münir ATALAR, Osmanlı Devletinde Surre-i Humayun ve Surre Alayları, Ankara, 1991, s.17.

³³ Yılmaz ÖZTUNA, Büyük Türkiye Tarihi, İstanbul, 1977, c.XIV, s.20; Hoca Sadettin Efendi, Ankara, 1992, c.4, s.278.

³⁴ ÖZTUNA, Osmanlı Devleti Tarihi, İstanbul, 1988, c.1, s.158; Philip, c.4, s.1139.

hâkimiyeti de elinde tuttu. Daha sonra Hicaz'ı eyalet haline getirip Habeş Beylerbeyine bağlayan Osmanlı Devleti, karışıklık çıktığı dönemlerde de zaman zaman Mısır Eyaletine bağlamayı da ihmal etmedi.³⁵

4.3.2. Hicaz Emirliğinin Kuruluşu, Yetkileri ve Tayinleri (Establishment of the Hedjaz Emirate, their Authorities and Assignments)

927'de Ehl-i Beyt, Mekke'de yarı müstakil bir emirlik kurar.³⁶ İlk Mekke Emiri Ehl-i Beyt'ten Musa bin Abdullah olur. Musa'nın vefatı üzerine Ebu Haşim Muhammed, emirliğe seçilir. Emirlik 1200 de Katade ailesine geçer. Vehhabilerin Mekke'yi (1809) işgaline kadar devam eder. Emirler hiçbir zaman tam bağımsız olmadılar. Sırasıyla Eyyubilerin, Memlûkluların ve Osmanlıların hâkimiyetine girdiler. Bu devletler Mekke ve Medine'yi ellerinde tutarak siyasi nüfuzlarını güçlendiriyorlardı. Bu nedenle de emirliklere dokunmuyorlardı.³⁷

Katade şeriflerinden birisi vefat eder veya azl gibi sebeplerle ayrılırsa, yerine bir başkası emir seçilirdi. İstanbul'dan menşur gönderilir, şehirde okunup 19 pare top atıldıktan sonra emir ilan edilirdi.³⁸

Şeriflerin tayin işi Mekke Kadısı, Mısır, Şam ve Cidde Valilerinin teklifleri ve Padişahın onayından geçerek yapılırdı. Şeriflerin kendi aralarında anlaşarak yaptığı seçimi Osmanlı Devleti genellikle kabul ederdi. Ancak şeriflerin anlaşamadıkları veya Cidde Valisinin istenmeyen birisini teklifi durumunda devlet müdahale ederdi.³⁹

Osmanlılar, öncekilerin yaptığı gibi emirlere geniş yetkiler verip bizzat yönetime katılmalarını sağlıyorlardı. Onları yönetim işinde serbest bırakmışlardı. Emniyetlerini sağlamak için de Mısır'da muhafız kuvvetler bulundururlardı.⁴⁰

4.3.3. Emirliklere Gönderilen Ekonomik Yardımlar (Economics Aid Sent to emirates)

Büyük yardım kervanları, Yemen, Irak, Suriye ve Mısır olmak üzere 4 yönden; başlarında mahmil olmak şartıyla gönderilirdi. Bu Mahmiller, 13. Asırdan itibaren istiklallerini göstermek ve "Hadimül Haremeyn" olduklarını ispatlamak için Müslüman Sultanlar tarafından bir gelenek haline getirilmişti.⁴¹

Hilafeti devraldıktan sonra Yavuz Sultan Selim "Emirül Hacc" unvanı ile memur tayin edip, kervanları debdebeli bir şekilde gönderirdi. Bu usul son dönemlere kadar devam etmiştir. İbn-i Suud'un Hicaz bölgesinde hâkimiyeti ele geçirişine kadar bu adet devam eder. İbn-i Suud, dinde sadelik ve ihya gayesi peşinde olan Vehhabi mezhebine bağlı olduğundan, putperestlikten kalma bir adet olduğu iddiasıyla mahmil gönderme âdetine son verir.⁴²

Kâbe'ye, kisve denen örtüyü gönderme halifelik âdetiydi. Abbasiler 1258'e kadar Bağdat'tan 1517'ye kadar Kahire'den imal ettirip gönderirlerdi. Osmanlılar halifelik göreviyle, örtü göndermeyi de üzerlerine aldılar. 1915'e kadar örtü, İstanbul'da siyah ibrişimden dokunarak gönderildi. Kâbe'nin örtüsü her yıl yenilenirdi. Eski ise,

³⁵ HAMMER, c.1, s.408; UZUNÇARŞILI, a.g.e., c.2, s.292; Ahmet Lütfi Efendi, Tarih-Lütfi, T.T.K., Ankara, 1988, c.10, s.124; UZUNÇARŞILI, Mekke Emirleri, Ankara, 1984, s.27.

³⁶ C.E. BOSWORTH, İslam Devletleri Tarihi, (Baskı Tarihi, yeri ve çevirmeni yok), s.90.

³⁷ UZUNÇARŞILI, Mekke Emirleri, s.4-5.

³⁸ ÖZTUNA, c.2, s.235.

³⁹ UZUNÇARŞILI, a.g.e., s.19.

⁴⁰ UZUNÇARŞILI, Mekke Emirleri, s.21-29.

⁴¹ PHILIP, c.1, s.204; HAMMER, c.1, s.409.

⁴² PHILIP, c.1, s.206.

* Kervanın önünde giden, tahtırevanlı, süslü, donatılmış deveye bu isim verilmiştir. Peygamber için hazırlanan tahtırevanlı deveye nispetle bu isim verilmiştir.

İstanbul Eyüp Camii'nde halka teşhir edilerek Topkapı Sarayı'na gönderilirdi. Kâbe perdesi ise yeşil atlastan dokunurdu. Ancak perde Hacc-ı Ekbere denk getirilerek yedi yılda bir gönderilirdi.⁴³ Surre, eskiden padişahların hac mevsiminden önce Recep ayında, İstanbul'dan Haremeyn'e, oranın en ileri gelenlerinden, yoksullarına varıncaya kadar dağıtılmak üzere özel bir törenle gönderdiği para, altın ve armağanlardır.⁴⁴

Abbasiler zamanında başlayıp Osmanlı'nın yıkılışına kadar "Surre Gönderme" ismi devam etmiştir. Osmanlılar, Hicaz'a hâkim olunca bir teşkilat oluşturdu. Osmanlı herşeyi bir kurala bağladı. 1714'e kadar Mısır'dan gönderilen Surreler, İstanbul'dan gönderilmeye başlandı. Surre meblağı Yavuz döneminde her yıl 200.000 filori altın olarak belirlendi.⁴⁵

1915'de gönderilen son surre alayı Emir Hüseyin'in isyanı üzerine Mekke'ye giremez. 1922'de Sultan Vahdetin, ihtiyaç sahiblerine sadaka olarak surre gönderir. 2. Abdülmecid, bu âdeti de ter kedince surre meselesi tarihe gömülür. (1923)⁴⁶

4.3.4. Emirler ve Devlet Arasındaki İhtilaflarda Devlet-i Aliyye'nin Tutumu (Attitude of Ottoman at Conflicts in Between Emirates and Government)

Osmanlı Devleti, emirlikler arasında çıkan ihtilaflarda veya emirler, yetkilerini sınırlandırmamak için Osmanlı'nın gönderdiği kumandanlarla⁴⁷ ihtilafa düştüklerinde; önce menşurlar gönderip* nasihat etme yoluna giderdi. Mesele çözüme ulaşmayınca ihtilafa sebebiyet veren emiri sessizce değiştirme yoluna giderdi.⁴⁸

Hicaz'da Emirlik için mücadele eden şerifler, devletin özellikle savaştığı zamanlarda hükümeti dinlemiyor, kasıtlı hareket ediyorlardı. Devlet te çoğu zaman galip gelene emirlik beratı göndermek zorunda kalıyordu. Devlet, mukaddes yerlerde kan da dökmek istemiyordu. Müdahaleye mecbur kalan devlet, Mısır ve Şam valilerine işi havale ediyordu. Karlofça Anlaşması'ndan sonra ise kesin çözüm için emirliği Zevi Zeyd ailesine verdi.⁴⁹

Osmanlı Devleti, çatışmaları önlemek için Sancak Beyliği, Beylerbeyliği ve Şeyhulharemlik gibi kadrolar ihdas etti. Hicaz Sancak Beyliği'ni Cidde ve Habeş Beylerbeyliğine bağladı, Vezir rütbesinde de valiler tayin etti. 18. yüzyılda asayişini sağlamak için de Mısır'daki yedi ocağın bu bölgeye zaman zaman asker sevk etmiştir.⁵⁰

5. SONUÇ (CONCLUSION)

Taş devirlerinde verimli Arap yarımadası'nın topraklarında yaşayan insanlar, kuraklık nedeniyle hicaz topraklarına göç ettikleri tahmin edilmektedir. Medine'ye Yemen'den asıl Arap olarak bilinen Arabül-Arabe gelirken Mekke'de Hz. İsmail soyuyla karışan sonradan Araplaşmış Arabül-Mütearib'e yerleşmiştir. Araplarda her şeyin etnik temele oturduğu görülmektedir. Bu nedenle toplumun sosyal yapısında değişik sınıflar oluşmuş olup kabilecilik ilkelerine göre düzenlendiği anlaşılmaktadır. İslamiyet gelince bölge, devlet ve millet nimetine kavuşabilmiştir. Başkent Medine dışına taşındıktan sonra siyasi hayattaki rolünü kaybetmiş, ancak büyük devletler, halk üzerinde nüfuz

⁴³ HAMMER, c.1, s.408; ÖZTUNA, c.2, s.356; UZUNÇARŞILI, s.16.

⁴⁴ ATALAR, s.2.

⁴⁵ HAMMER, c.1, s.408; ATALAR, s.4.

⁴⁶ ÖZTUNA, a.g.e., c.2, s.356.

⁴⁷ HAMMER, a.g.e., s.408; PHILIP, c.1, s.206.

⁴⁸ HAMMER, c.2, s.116.

⁴⁹ UZUNÇARŞILI, Mekke Emirleri, s.18-19.

* Menşur: Osmanlı Padişahlarının emirliklere gönderdiği talimatlar.

⁵⁰ ÖZTUNA, a.g.e. c.1, s.353.

sağlamak için değer verilmiştir. Osmanlı Dönemi'nde yeni bir idari yapıya kavuşan Hicaz bölgesi, büyük ekonomik yardım da almıştır. Devletin savaşa girdiği zamanlarda bağımsızlık için isyanlara girişmişlerdir. Bu süreç Suudi Krallığı'nın kurulmasını hızlandırmıştır.

KAYNAKÇA (REFERENCES)

Arapça Kaynaklar

1. Ahmet, E., (1969). Fecr-ül İslam, Beyrut.
2. Ahmet, E., (1945). Zuhr-ul İslam, Beyrut.
3. Şalebi, A., (1983). Müctemaül İslam, Mısır.
4. Hasan, İ.H., (1964). Tarih-ül İslam, Siyasi ve Dinî ve Sakafî ve İçtimaî, (1-4) Beyrut.
5. Henna, F., (1987). Tarih-ül Edeb-il Arabi, Lübnan.
6. İbn-ül, E., (1384). Al-Kamil Fit Tarih, (1-9), Mısır.
7. İbn-ül, K., (1985). Eb'il Münzie, Hişam bin Muhammed bin es Saib El-Kelbi, Kitabul Asnam, Ankara.
8. İbn, M., Abul Fadl, C,el-M., (1406)Lisan-ül Arab, . (1-21), Beyrut.
9. Yakut, El-H., Ş.Ebu, A., Y,bin Abdillan el-Hamavî el Rumî el Bağdadî, (trz). Mucem-ül Büldan, (1-8), Mısır.
10. Yakubî, (1096). Ahmed bin Ebi Yakub bin Cafer bin Vehb İbni Vadîh, Tarih-ül Yakubî, (1-2), Beyrut.

Türkçe Kaynaklar

11. Atalar, M., (1991). Osmanlı Devletinde Surre-i Hümayun ve Surre Alayları, Ankara.
12. Brosworth, C.E., İslam Devletleri Tarihi (Tarih ve Mütercimi yok), Oğuz Yayınevi.
13. Brockelmann, C., (1964). İslam Milletleri ve Devletleri Tarihi (Çev.Neşet Çağatay), 2. Baskı, Ankara.
14. Çağatay, N., (1989). İslam Dönemine Dek Arap Tarihi, T.T.K., Ankara.
15. Eyüb Sabri, P., (1296). Tarih-i Vehhabiyan, İstanbul.
16. Hamidullah, M., (1972).İslam Peygamberi, (Çev. Said MUTLU) c.12, İstanbul.
17. Hammer, J.V., (1991). Osmanlı Tarihi, (Hazırlayan: Abdulkadir Karahan), M.E.B, c. 1-2, Ankara.
18. Heyet, (1989). Doğuştan Günümüze İslam Tarihi, c.12, İstanbul.
19. Hitti, P.K., (1989). İslam Tarihi; Siyasi ve Kültürel (Çeviren: Salih Tuğ), İstanbul.
20. Hoca Sadettin Efendi, (1992). Tac'üt-Tevarih, (Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu), (1-4), Ankara.
21. İbn-i, H., (1992). Siret'in-Nebî, (Çev. Neşet ÇAĞATAY), c.1-4, Ankara
22. Meydan L., (1968). "Arabistan Maddesi" c.1, İstanbul.
23. Öztuna, Y., (1977). Büyük Türkiye Tarihi, c.XIV, İstanbul.
24. Öztuna, Y., (1986). Osmanlı Devleti Tarihi, c.2, İstanbul.
25. Salih, S., (1981). İslam Mezhepleri ve Müesseseleri (Çev. İbrahim Sarmış), İstanbul.
26. Uğur, M., (1980).Hicri Birinci Asırda İslam Toplumu, İstanbul.
27. Uzunçarşılı, İ.H., (1988). Osmanlı Tarihi, Ankara.
28. Uzunçarşılı, İ.H., (1984). Mekke-i Mükerrreme Emirleri, Ankara.
29. Yıldız, H.D., (1991). "Arabistan Maddesi", İslam Ansiklopedisi, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, c.3, s.252.